

Сучасне міжнародне право, його принципи і найважливіші міжнародно-правові джерела універсального характеру підтверджують це.

Корені цих питань сягають глибокої давнини, і тривалий час взаємодія і взаємозв'язок двох самостійних правових систем розвивалися під впливом різноманітних чинників. На сьогодні тісна взаємодія і взаємозв'язок міжнародного і внутрішньодержавного права розглядаються як важлива умова ефективності дії міжнародного права. Це пояснюється тим, що, з одного боку, внутрішньодержавне право сприяє реалізації норм сучасного міжнародного права, а з іншого - міжнародне право ніби вбирає в себе найбільш прогресивні положення внутрішньодержавного права. Це пояснюється тим, що держави у процесі реалізації на міжнародній арені своєї зовнішньої політики, відображеної в національному законодавстві, прагнуть їх відтворити у відносинах з іншими державами, рештою суб'єктів міжнародного права.

Теоретичний аналіз питання співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права у правовій доктрині дозволяє виділити такі найбільш важливі аспекти:

- 1) фактична взаємодія двох систем;
- 2) заперечення взаємодії двох систем і прагнення обґрунтувати їхній самостійний розвиток;
- 3) визнана взаємодія в порядку de-jure, пошук і обґрунтування форм і способів взаємодії.

Яскравим прикладом тісної і специфічної взаємодії і взаємозв'язку міжнародного і внутрішньодержавного права демонструє створення та функціонування інтеграційної (наднаціональної) правової системи Європейського Союзу.

Разом з тим, така взаємодія не дозволяє уникнути гострих проблем юриспруденції різних рівнів. Особливо це проявляється у сфері забезпечення і захисту прав людини, де норми сформульовані в міжнародному праві, а їхня реалізація залежить від внутрішньодержавного права. Взаємодія двох систем права також виявляється у процесі розвитку різних галузей публічного і приватного права, особливо міжнародного морського права і національного морського права, а також у процесі дії екстра- територіального права ЄС.

Не дивлячись на постійну увагу дослідників до питання взаємозв'язку і взаємодії, а також співвідношення міжнародного права і внутрішньодержавного права, виокремлення ряду теорій у цій сфері, вони потребують подальшого ґрунтового дослідження. Насамперед, йдеться про механізми їх реалізації, забезпечення ефективності дії та узгодженості норм і принципів, інститутів і галузей національного права та міжнародного права.

Концепція суверенітету народу в Конституції України

Пустовіт Ж.М. - професор кафедри загально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Актуальність дослідження теоретичних проблем суверенітету народу зумовлена, насамперед, процесом становлення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, що знайшло своє закріплення в Конституції України, прийнятій 28 червня 1996 року, яка визнала людину найвищою соціальною цінністю і утвердила реальне народовладдя.

Проблема народного суверенітету є актуальною з найдавніших часів людської історії, їй приділяли значну увагу такі мислителі як Жан Боден, В.Гессен, Н. Макіавеллі, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо та інші.

Окремим питанням народного суверенітету на сучасному етапі присвячені дослідження у конституційному праві та інших галузевих юридичних науках.

Але, не дивлячись на ґрунтовне дослідження даної проблеми, перед наукою конституційного права України залишається чимало проблем, які потребують з'ясування.

Задачею даного наукового дослідження є аналіз концепції народного суверенітету в Конституції України.

Поняття «народний суверенітет» походить від франц. *souveraineté*, первісно - вершина, верховна влада, від лат. *superus* - верхній) - один з основних принципів міжнародного та конституційного права, що передбачає визнання народу єдиним джерелом влади в державі та його виключного права на зміну конституційного ладу. Народ здійснює свою владу безпосередньо, тобто через вибори, референдуми та інші форми безпосередньої демократії. Народ також здійснює свою владу також через представницькі органи та посадових осіб держави і місцевого самоврядування.

Концепція народного суверенітету вперше була висловлена депутатом від Бургундії Філіппом По 1484 року на зібранні Генеральних штатів у м. Тур (Франція). В подальшому суверенітет народу як демократичний принцип, історично виник в процесі боротьби народів проти феодального абсолютизму у XVII - XVIII столітті. Він був протипоставлений претензіям монархів на необмежену владу як на мандат, який начебто був отриманий зверху. Таким чином, поняття суверенітету як верховенства державної влади почало використовуватися в новому значенні, тобто для затвердження демократичної концепції держави і народовладдя.

У XVII столітті під час англійської буржуазної революції ця концепція була закріплена в програмному документі партії леверів «Основні закони та вольності Англії», що декларував народ єдиним джерелом влади за своєю природою. Дана концепція досягла апогею напередодні Великої французької революції у творах Ж.-Ж. Руссо, який визначав народний суверенітет як невідчужувану та неподільну владу народу, керовану його спільною волею. Автор підкреслював пріоритетність безпосередніх форм реалізації народного суверенітету [1,62].

Відомі російські вчені М. Баглай та В. Туманов у своїй науковій праці «Малая энциклопедия конституционного права» висловили слушну думку про те, що «принцип суверенитета народа и сегодня напоминает всем властителям о том, от кого они получили власть, а следовательно, во имя кого эту власть обязаны употреблять» [2,с.445].

В юридичній науковій літературі такі поняття як «конституція», «суверенітет народу», «верховенство права», «права людини», «розподіл влад» розглядаються в тісному взаємозв'язку і вважаються демократичними атрибутами тої чи іншої держави.

Концепція народного суверенітету зберегла свою актуальність і в умовах сьогодення, оскільки вона закріплена майже у всіх демократичних конституціях світу. Не є виключенням і Конституція України 1996 року.

Стаття 5 Конституції чітко визначила, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Варто звернути увагу також на те, що в преамбулі до Конституції України визначено, що Верховна Рада України приймає Конституцію від імені Українського народу, яким є громадяни всіх національностей [3,с.5].

Саме таке конституційне закріплення інституту суверенітету народу дає нам підстави для визначення окрім державного суверенітету ще двох форм суверенітету - суверенітету народу та суверенітету націй.

На думку Ю.Тодики, політико - правове положення, що визначено преамбулою є важливим в тому аспекті, що в XX столітті виникло поняття «суверенітет націй», яке ототожнюється з повновладдям нації або правом нації на самовизначення аж до створення національної держави [4,с.153].

М. Баглай вважає, що юридичне значення даного поняття до кінця не є визначеним, так як жодна багатонаціональна держава не стане закріплювати «право» на руйнування

своїєї єдності [3, с.445]. На нашу думку, навпаки, у всіх конституціях демократичного спрямування закріплюється принцип територіальної цілісності.

Стаття 2 Конституції України зазначає, що територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою. В умовах сьогодення в жодному багатонаціональному суспільстві держава не може дозволити собі закріпити статус однопонаціональної, оскільки завжди може виникнути небезпека національної ворожнечі та сепаратизму. Виходячи з цього Україна, яка позиціонує себе як демократична і правова забезпечує національним меншинам право на реалізацію власних національних цінностей і інтересів. Так, стаття 11 Конституції України чітко визначає, що держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Якщо ще раз повернутися до змісту статті 5 Конституції України, то можна сміливо стверджувати, що народ є єдиним і неподільним суб'єктом -джерелом влади [4,с.153], що дає нам підстави для вирішення проблеми «двох суверенітетів». Будь - яка нація реалізує свої національні інтереси в межах саме такого розуміння. Це не означає, що будь-яка нація має право створювати свою державу. Аналіз змісту статті 5 дає нам підстави визнавати, що суверенітет належить не окремим частинам народу, а народу в цілому. Тому прояв будь-якої ворожнечі і сепаратистські рішення суперечать змісту Конституції. Право народу бути повновладним на своїй території визначається статтею 73 Конституції, де зазначено, що виключно всеукраїнським референдумом вирішуються питання про зміну території України.

Отже, народний суверенітет означає повновладдя народу, тобто володіння народом політичними та соціально- економічними засобами для реальної участі у здійсненні влади та управлінні державними та суспільними справами.

Конституція України закріплює суверенітет народу в тісному зв'язку з необхідністю забезпечення прав і свобод людини і громадянина. В силу природного права, яке закладено в поняття народного суверенітету, народ повноважний виявляти супротив будь-якій спробі насильницького повалення конституційного ладу .

Суверенність є основною ознакою конституційного ладу України, зміст якої полягає у визначенні, встановленні і можливості його зміни лише волею народу. Як зазначає стаття 5 Конституції України, право визначати і змінювати конституційний лад України належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Суверенність конституційного ладу означає як суверенітет народу, так і суверенітет держави (ст.1,5 Конституції).

Відповідно до статті 2 Конституції України її суверенітет поширюється на всю її територію. Існування на її території іноземних військових баз не допускається. Використання існуючих військових баз на території України для тимчасового перебування іноземних військових формувань можливе лише на умовах оренди в порядку, визначеному міжнародними договорами України, ратифікованими Верховною Радою України. Так, у Рішенні Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 року № 6- рп/2005 визначається, що зазначене конституційне положення треба розуміти так, що тільки народ має право безпосередньо шляхом всеукраїнського референдуму визначати конституційний лад в Україні, який закріплюється Конституцією України, а також змінювати конституційний лад внесенням змін до Основного Закону України в порядку, встановленому його розділом XIII [5,8].

Належне виключно народові право визначати і змінювати конституційний лад в Україні не може бути привласнене у будь-який спосіб державою, її органами або посадовими особами.

Важливою гарантією народного суверенітету є заборона узурпації державної влади, під якою варто розуміти захоплення державної влади шляхом насилля або в інший неконституційний чи незаконний спосіб органами державної влади та органами місцевого

самоврядування, їх посадовими особами, громадянами чи їх об'єднаннями, що передбачено Рішенням Конституційного Суду України (справа про здійснення влади народом) [5,8].

Відповідно, народний суверенітет слід розглядати як природне право народу самостійно розпоряджатися своєю долею, створювати такий суспільний і конституційний лад, який відповідає його волі. Водночас народний суверенітет у площині конституційної доктрини повинен мати певні обмеження, мета яких - захист конституційних цінностей. Необхідність таких обмежень пов'язана з особливостями механізмів волевиявлення народу. І референдум, і вибори - це такі форми волевиявлення, які забезпечують ухвалення відповідного рішення чи обрання депутатського корпусу певною більшістю виборців. Таким чином здійснення влади народом фактично підміняється владою більшості і відкидає пошук соціального компромісу, що можливе в рамках представницького органу.

Отже, Конституція України визначає суверенітет народу та суверенітет держави. І, безперечно, враховуючи вищезазначене варто визнати, що перевага віддається суверенітету народу. Даний підхід можна пояснити тим, що держава, її органи і посадові особи виступають як представники народу, що є підставою для визначення пріоритетності представницької функції органів влади. Мається на увазі те, що влада не є всемогутньою, вона обмежується зобов'язаннями відносно народу загалом і до громадян зокрема. При цьому, варто пам'ятати, що конституційно закріплені права і свободи людини і громадянина не є вичерпними і не можуть бути скасовані, а також те, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Зміст даної норми слід розуміти так, що єдиний орган законодавчої влади в Україні - Верховна Рада України є загальнонаціональним, представницьким органом українського народу не може внести ті зміни до Конституції України, які погіршують статус особи.

Як вважає Ю.Тодика, законодавча влада, яка найбільш повно втілює в представницькій демократії суверенітет народу, не може бути наділена необмеженими повноваженнями [4,с.153].

Виходячи з цього варто визнати, що держава, її органи й посадові особи у своїй діяльності керуються винятково волею та інтересами народу України і слугує їх практичній реалізації. Будь - яке обмеження повноти народовладдя на рівні всієї держави чи окремих її територій не допускається.

Але, разом з тим, аналізуючи зміст окремих норм Конституції України, можна визнати встановлення певних обмежень народного суверенітету. Арановський К.В. визначає формальне і змістовне обмеження. Формальне обмеження виявляється у тому, що Конституція України у статті 69 визначає форми народного волевиявлення - вибори, референдуми, інші форми безпосередньої демократії, а також процедуру їх застосування. Статтею 74 визначено, що референдум не допускається щодо законопроектів з питань податків, бюджету та амністії., що можна визначати як гарантію проти спонтанних проявів народовладдя[6,128].

За, змістом на думку згаданого вченого, народний суверенітет обмежується правами людини. Стаття 57 зазначає, що конституція не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Конституція не може бути змінена в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Дана заборона має абсолютний характер і не залежить від способу зміни Конституції України - Верховною Радою України чи всеукраїнським референдумом.

Отже, в результаті проведеного дослідження варто зазначити, що Конституція України 1996 року створила правові підстави для забезпечення суверенітету народу.

Список використаної літератури:

1. Юридична енциклопедія: В 6т /Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відпов. ред.) та ін. - К.: "Укр. Енцикл.", 2002.-Т4: Н-П.- 717с.
2. Баглай М.В., Туманов В.А. Малая энциклопедия конституционного права. М., 1998.
3. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 14 липня 2014р.: (офіц. текст).- К.: Паливода А.В., 2014.-56с.
4. Тодика Ю.М. Конституція України: проблеми теорії і практики: Монографія,- Х.: Факт, 2000.-608с.
5. Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2005 від 05.10.2005р./Конституція України.Огляд і коментарі В.Ф.Погорілка. та В.Л. Федоренка.-К.:Наукова думка, 2006.-209с.
6. Арановский К.В. Государственное право зарубежных стран: Ученик для вузов.- 369с.